

„Vypořádali jsme se s Horákovou, vypořádáme se i s americkým broukem!“¹

Kampaň provázející proces s JUDr. Miladou Horákovou

PAVLÍNA FORMÁNKOVÁ

Zvolání v titulku, převzaté z dobového filmového týdeníku, vystihuje ve výmluvné zkratce atmosféru československého jara a léta 1950, která byla ovlivněna dvěma velkými propagandistickými kampaněmi, zorganizovanými vládnoucím režimem. Ač jejich předmětem byly naprosto odlišné skutečnosti – v případě prvním proces s JUDr. Miladou Horákovou a dalšími dvanácti „velezrádci“, v případě druhém přemnožení mandelinky bramborové na našich polích, najdeme v jejich mechanismu řadu shodných prvků. Obě kampaně na sebe navíc bezprostředně navazovaly.

O „výrobě“ a samotném průběhu „procesu s vedením záškodnického spiknutí proti republice“ bylo již publikováno několik knih a rozsáhlých studií.² Poněkud okrajově ale zatím zůstala popsána propagandistická kampaň, jež jej provázela a která se svou mohutností a pracovitostí měla stát jakýmsi vzorem pro další propagandistické akce komunistického režimu. Celé

přelíčení bylo koncipováno jako vzorový veřejný proces s nepřáteli lidově demokratického zřízení, přičemž co nejvíce měly být využity sovětské zkušenosti. Ostatně šlo o první monstrproces u nás, který byl do velké míry v režii sovětských poradců. Ti přijeli zaučovat československou Státní bezpečnost do metod, které se jim osvědčily při sovětských procesech.³

TAJNÉ INSTRUKCE ÚV KSČ

Proces začal ve středu 31. května 1950. Druhého dne rozeslal ústřední výbor Komunistické strany Československa všem krajským výborům tajné instrukce k „organizování ohlasu procesu“. Krajští tajemníci byli upozorňováni na závažnost situace: *Tento proces strhuje masku se zločinecké tváře vnitřní a zahraniční reakce,*

¹ Zkrácená verze výroku, který zazněl v Československém filmovém týdeníku v červenci 1950. Plná verze: *Vypořádali jsme se s Horákovou, Peclm a společníky, vypořádáme se i s mandelinkou bramborovou – americkým broukem!*

² Např. KAPLAN, Karel: *Největší politický proces. „M. Horáková a spol.“* ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1995; DVOŘÁKOVÁ, Zora – DOLEŽAL, Jiří: *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Vydal Klub Milady Horákové v nakladatelství Eva – Milan Nevole, Praha 2001; IVANOV, Miroslav: *Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové*. Betty, Praha 1991; KOURA, Petr: „Měl jsem rád svou republiku.“ Životní příběh politického vězně dvou totalit JUDr. Josefa Nestávala. In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 4, ABS MV, Praha 2006, s. 149–196; BOUČEK, Jaroslav: *27. 6. 1950. Poprava Závěše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ*. Havran, Praha 2006. Z výše uvedených autorů se kampani provázející proces věnuje nejvíce Miroslav Ivanov.

³ *Národní archiv* (dále jen NA), f. Antonín Zápotocký (dále jen 100/35), sv. 56, a. j. 1177, l. 108–109; závěrečná zpráva o procesech proti záškodnickému spiknutí (Horáková a spol. a další okrajové procesy) zaslaná 17. 11. 1950 zástupcem ministra spravedlnosti dr. Karlem Klosem předsedovi vlády Antonínu Zápotockému: *Státní bezpečnost při vyšetřování použila zcela nových metod, které se znamenitě osvědčily. Obvinění, kteří z počátku důsledně zapírali, byli trpělivými diskusemi orgánů Státní bezpečnosti přivedeni k tomu, aby doznali úplnou pravdu o své činnosti [...]*.

musí se stát v tomto směru školou našeho pracujícího lidu, burcovat k bdělosti. [...] Je třeba, aby si celá strana uvědomila význam tohoto procesu a dovedla jej široce osvětlit našemu lidu. Za tímto účelem měly být po celé zemi denně vylepovány noviny se zprávami o soudním přelíčení a podle sovětského vzoru vytvářeny takzvané „stěngazety“, tedy jakési panely, na nichž budou výstřižky z novin a „bleskovky“, tj. narychlo zhotovované plakáty, které dostaly za úkol okamžitě vyrábět redakce novin a také propagační a aranžérská oddělení jednotlivých podniků. Zajištěn měl být hromadný poslech rozhlasových reportáží ze soudního přelíčení v hostincích, klubovnách a na veřejných prostranstvích. Využit se měl také místní a závodní rozhlas.

Krajští tajemníci byli vyzýváni k organizování besed s „účastníky zájezdu na proces“, přičemž do Prahy měli být vysíláni především úderníci. Na veřejných shromážděních ale měli spolu s nimi mluvit rovněž vážení představitelé inteligence a krajským tajemníkům KSČ bylo zdůrazněno, že *boj proti velezrádné reakci je věcí celé Národní fronty*, a že tudíž musí docílit toho, aby stanovisko k procesu zaujaly i ostatní strany a také všechny masové organizace. Instrukce přímo vyzývaly k sepisování rezolucí, ve kterých budou žádány přísné tresty pro obžalované.

Kraje měly podávat pražskému ústředí hlášení nejen o tom, jak pokyny z centra splnily, ale také o náladách, o ohlasu, o příp. *incidentech a všech pozoruhodných zjevech v souvislosti s procesem*. Závěr dálnopisu ÚV KSČ pak obsahoval výzvu ke zvýšení bdělos-

Proces s Miladou Horákovou a jejími druhy byl největším politickým procesem padesátých let. Odpovídala tomu i propagandistická kampaň, organizovaná komunistickým režimem.
Zdroj: ČTK/Novák Rostislav

ti: *Ve dnech procesu zkontrolujte a zlepšete všechna nutná opatření k ochraně našich budov, sekretariátů, závodů atd. V zárodku znemožněte jakékoli provokace.*⁴

PRAKTICKÁ REALIZACE INSTRUKCÍ ÚV KSČ V KRAJÍCH A OKRESECH

Krajské výbory začaly po obdržení dálnopisů z Prahy okamžitě jednat a pokyny ÚV KSČ detail-

*Nechť promluví hlas lidového hněvu. Nechť k procesu zaujmou stanovisko závodní rady, různé porady a schůze, které se v těchto dnech konají, masové organizace atd. Nechť promluví i jednotlivci, dělníci a úderníci svými pracovními závazky, které budou odpovědí na pokus reakce o rozvrácení republiky. Připravte závodní schůze a projevy, na nichž náš lid řekne, že zesílí bdělost, že zvýší své pracovní úsilí, že zbytky rozvrátě reakce rozdrťme. V těchto usneseních nechť je také žádáno spravedlivé a přísné potrestání rozvrátěných zločinců.*⁵

⁴) NA, f. ÚV KSČ – Sekretariát 1945–1951 (dále jen 02/4), sv. 15, a. j. 127, l. 3; dálnopis krajským výborům KSČ k procesu s vedením záškodnického spiknutí proti republice z 1. 6. 1950.

⁵) *Tamtéž*, l. 1-3; dálnopis krajským výborům KSČ k procesu s vedením záškodnického spiknutí proti republice z 1. 6. 1950.

něji rozpracovávat. Tak například krajský výbor KSČ v Hradci Králové už téhož dne ve čtvrt na šest večer hlásí: *Váš dálnopis byl ihned projednán sekretariátem KV KSČ a [byla] učiněna potřebná opatření. [...] Úkoly byly konkretizovány a ve formě plánu akce kurýrem odeslány všem okresním sekretariátům, které zařídí, aby kampaň byla rozvinutá na všech okresech už během zítřka.*⁶ Brněnští komunisté oznamují o den později, že rovněž vypracovali soubor praktických opatření, mimo jiné že dávají pokyn do továren, aby byly závodním rozhlasem vysílány denně „úryvky z přelíčení“, dále pražské ústředí informují o tom, že zajistili, aby školský referát krajského národního výboru zapojil školáky „vhodným způsobem“ do vyvěšování novin s články o procesu (konkrétně z *Rudého práva a Rovnosti*). Děti měly noviny vylepovat především v nádražních čekárnách. Rovněž sdělují, že aranžérská oddělení národních podniků se zaměří na výrobu „bleskových“ plakátů a vyvěšování novin v rámci „závodní agitace“. A svůj dálnopis doplňují výhledem – každý „účastník zájezdu na proces“ vykoná po návratu z Prahy 3 až 5 besed. Lidé, kterým se dostalo „výsady“ dostat vstupenku na proces, byli pečlivě vybírání prostřednictvím sekretariátů krajských výborů KSČ, a to tak, aby při *projednávání trestné činnosti týkající se určitého kraje byli v posluchačstvu zastoupeni především občané z těchto krajů (např. při výslechu Horákové byli přítomni občané z buďovického kraje⁷ a pod).*⁸ Diváci v soudní síni byli každý den obměňováni, takže nikdo z nich neměl možnost sledovat celý proces.

V soudní síni se vystříдалo přes čtyři tisíce lidí z celé republiky.

Brněnský KV KSČ ve svém hlášení do Prahy slibuje, že dále zajistí, aby rezoluce pracovních kolektivů byly uveřejňovány jak v tisku, tak v rozhlase, a oznamuje, že si již svolal své podřízené z okresních výborů a instruoval je, jak kampaň vést, a zároveň je upozornil, že jsou zodpovědní i za to, jak k procesu budou zaujímat svá stanoviska jednotlivé masové organizace. A dodává, že je zajištěno, aby svá prohlášení zasilali do tisku také vědečtí a umělečtí pracovníci.⁹

Také ostravský KV KSČ druhý den po obdržení centrální instrukce sděluje Praze, že okamžitě poté, co jim došel dálnopis z ÚV, začali jednat a seznamovat *všechny naše pracující s metodami rozvrtné práce naší reakce, abychom zvýšili bdělost a ostrážitost a vyvolali pogromistickou náladu proti všem nepřátelům republiky a jejich chlebovárcům: anglo-americkým válečným štváčům*. Dále oznamuje, že od zítřejšího dne, tj. od soboty 3. 6. budou po dobu osmi dnů redakce *Nové Svobody* a *Práce* vydávat „bleskovky“ v třítisícových nákladech. Ty budou vyvěšovány ve výkladech a na frekventovaných místech.¹⁰

Pardubičtí komunisté téhož dne hlásí, že ihned vyzvou všechny okresní sekretariáty KSČ, aby prostřednictvím svých kulturně propagačních tajemníků neprodleně zařídily vysílání „agitak“ ve všech místních i závodních rozhlasech, a to v dvouhodinových intervalech. „Společný poslech procesového řízení“ zajistí rovněž ve všech hostincích a nádražních

halách. Okresním kulturně propagačním tajemníkům bylo navíc uloženo okamžitě vypracovat „pětiminutové relace o procesu“, které budou předneseny vždy před začátky představení v biogramech a divadlech a také učiteli na všech stupních škol. KV KSČ v Pardubicích dále slibuje, že budou ihned odesílány rezoluce, které budou žádat přísné potrestání „zrádců“, že na všech závodech a vesnicích budou vyvěšeny „bleskovky“, které budou obyvatelstvo informovat o „podlých plánech domácí i zahraniční reakce“. Vyjadřuje se rovněž k organizování veřejných projevů a sděluje, že s nimi se počítá od pondělka, tj. 5. června, ve všech větších místech kraje, a již uvádí také jejich počet – bude jich 133. Vedle nich bude svoláno 95 mimořádných schůzí na závodech. A doplňuje, že na svolání shromáždění budou vystupovat přímí účastníci procesu.¹¹ Z Gottwaldova přichází na ÚV KSČ ujištění, že od 2. 6. jsou v tomto a dalších městech vysílány relace o procesu městským rozhlasem. Doplněno je sdělením, že v jejich okrese *budou provádět besedy soudruzi úderníci, kteří navštíví proces, a do kampaně že se zapojí také mladí lidé prostřednictvím Československého svazu mládeže*. Besedy s mládežníky budou řídit úderníci z jejich řad.¹²

Většina dalších dálnopisů je pozdějšího data, jednotlivé krajské a okresní výbory KSČ je začaly odesílat až po víkendu, tedy v pondělí 5. června. Tak například klatovský OV KSČ oznamuje, že reportáže z procesu jsou vysílány veřejným rozhlasem nejen v okresním městě, ale také v Nýr-

⁶⁾ *Tamtéž*, l. 4; dálnopis krajského výboru KSČ Hradec Králové z 1. 6. 1950.

⁷⁾ JUDr. Milada Horáková bývala poslankyní Národního shromáždění za českobudějovický volební kraj.

⁸⁾ NA, f. 100/35, sv. 56, a. j. 1177, l. 106; závěrečná zpráva o procesech proti záškodnickému spiknutí.

⁹⁾ NA, f. 02/4, sv. 15, a. j. 127, l. 8; dálnopis krajského výboru KSČ Brno z 2. 6. 1950.

¹⁰⁾ *Tamtéž*, l. 10; dálnopis krajského výboru KSČ Ostrava z 2. 6. 1950.

¹¹⁾ *Tamtéž*, l. 15; dálnopis krajského výboru KSČ Pardubice z 2. 6. 1950.

¹²⁾ *Tamtéž*, l. 13; dálnopis krajského výboru KSČ Gottwaldov z 2. 6. 1950.

sku a ve všech závodech. Zdůrazňuje, že procesu se v Praze účastní i dělníci z klatovského okresu, a ti pak vyprávějí své *dojmy z tohoto přelíčení*.¹³ Z Ústí nad Labem přichází 6. června na pražský ústřední výbor zpráva, že závody i masové organizace již odeslaly rezoluce a komunální podniky v Bílině *manifestačně šly na řepu ihned po projevu*.¹⁴ Brno téhož dne oznamuje, že na okresech se dosud nevyskytly žádné „rušivé zjevy“, a svůj dálnopis doplňuje prohlášením družstevníků z Uníné: *Poučení pro nás z přelíčení bude zvýšení ostražitosti a bdělosti na naší vesnici, aby se nezrodili podobné živly, které by narušovali náš vývoj, ale také provoláním profesorů architektury a pozemního stavitelství brněnské Vysoké školy technické*,¹⁵ ve kterém žádají co nejpřísnější potrestání „zločinců a zrádců“ souzených Státním soudem v Praze, obzvláště pak odsuzují bývalého profesora JUDr. Zdeňka Pešku: *V době, kdy naše vláda umožňuje nebývalý rozmach vysokých škol, v době kdy zvyšujeme naše pracovní úsilí na přebudování vysokých škol, tento zákeřník nešťít se rozvracet naši mládež a zvláště vysokoškolskou inteligenci*.¹⁶ Gottwaldov 6. června oznamuje, že do agitační práce na vesnicích se zapojili učitelé.¹⁷ Sedmého června odeslali svůj dálnopis například komunisté z Banské Bystrice. Ujišťují pražské vedení, že vydali pokyny, jak vést *informační kampaň*.¹⁸ Téhož dne se ozývá i Ostrava, která hlásí, že v Třineckých železárnách vytiskli „bleskovku“ v nákladu 5 tisíc kusů, redakce *Práce a Svobody* pak další po 2,5 tisících kusech. Kromě toho ostravští komunisté píší, že byly

Obecenstvo se každý den procesu měnilo tak, aby žádný z diváků neměl komplexní zážitek z celého inscenovaného procesu. Zdroj: ČTK/Parbus Bohuslav

pořízeny zvětšené snímky rozvratníků, které s příslušným textem budou dány do výloh. Dále informují, že proběhly závodní schůze, kde o svých „dojmech z procesu“ hovořili úderníci na něj vyslaní, a podotýkají, že *neustále se používá všech možných agitačních prostředků, hlavně závodních a místních rozhlasů k poslechu přímého přenosu v poledne i večer. V některých obcích, kde není dostatek vhodných místností ku společnému poslechu [...] jsou tyto poslechy pořádány v soukromých bytech*.¹⁹ Krajský vý-

bor KSS v Žilíně zase oznamuje, že o procesu jsou informováni všichni pracující na závodech a zároveň je jim *odhalovaná hnusná tvář zrádců*. Poté že budou pracující vedeni k protestním a odsuzujícím rezolucím a k vytyčování nových závazků, které budou odpovědí na *zločinecké úmysly buržoazních zrádců*.²⁰ Prešov uvádí, že do 7. června bylo v jejich kraji uspořádáno 414 protestních schůzí a besed. O den později jich proběhlo 502 a pracující z nich odeslali 502 protestních rezolucí a telegramů,

¹³⁾ NA, f. 02/4, sv. 15, a. j. 129, l. 33; opis dopisu okresního sekretariátu KSČ Klatovy z 5. 6. 1950.

¹⁴⁾ Tamtéž, l. 9; dálnopis krajského výboru KSČ Ústí nad Labem z 6. 6. 1950.

¹⁵⁾ V roce 1956 byla škola přejmenována na Vysoké učení technické.

¹⁶⁾ NA, f. 02/4, sv. 15, a. j. 129, l. 15–16; dálnopis krajského výboru KSČ Brno z 6. 6. 1950.

¹⁷⁾ Tamtéž, l. 23; dálnopis krajského výboru KSČ Gottwaldov z 6. 6. 1950.

¹⁸⁾ Tamtéž, l. 19; dálnopis krajského výboru KSS Banská Bystrica ze 7. 6. 1950.

¹⁹⁾ Tamtéž, l. 14; dálnopis krajského výboru KSČ Ostrava ze 7. 6. 1950.

²⁰⁾ Tamtéž, l. 13; dálnopisy krajského výboru KSS Žilina ze 7. a 8. 6. 1950.

žadajících přísné potrestání zrádců.²¹ Pražský krajský výbor KSČ informoval, že společně s příslušníky Státní bezpečnosti zaslali všem tajemníkům *telegramy nebo fonogramy, pokud mají domácí telefony, s tím, aby přezkoumali stávající směrnice k zvýšení ostráživosti stranických objektů.*²²

V den vynesení rozsudku, 8. června, pak odeslali své hlášení například komunisté z Nitry. Píše se v něm, že obyvatelstvo se manifestačně sešlo na náměstích a požadovalo odsouzení „zločinců“, kteří stanuli přes Státním soudem.²³ Ostrava dálnopisuje, že v tisku jsou denně uveřejňovány rozhovory s přímými účastníky procesu a vedle toho jsou vydávány „bleskovky“ v několikatisícových nákladech.²⁴ Kulturně propagační oddělení KV KSČ Liberec oznamuje, že v podniku Nisan v Jablonném v Podještědí osm úderníků „zpevňuje normu“ o 5 procent, bylo uzavřeno 22 nových socialistických závazků a v neděli 11. 6. nastoupí všichni zaměstnanci na celozávodní směnu, čímž projeví souhlas s rozsudkem.²⁵

Krajští komunističtí funkcionáři dostali za úkol hlásit ústřednímu výboru KSČ nejen, jakým způsobem zajišťují „organizaci ohlasu procesu“, ale zasílat i jakési výzkumy veřejného mínění, resp. přepisy výroků odposlouchaných mezi lidmi. Na rozdíl od „spontánně“ přijímaných rezolucí, o nichž bude pojednáno níže a jež všechny volají po co nejpřísnějším potrestání souzených, hlášení na ÚV KSČ zachycují mnohem širší

spektrum názorů. Některé, stejně jako rezoluce, žádají přísné, nebo přímo absolutní tresty pro „zrádce a špiony“, z jiných lze naopak vyčíst sympatie k souzeným.

Újezdní tajemník s. Jiroušek z Lanškrouna: „Vzít na ně špagát, protože na ty lumpy je kulky škoda. V Lanškrouně se dělníci s odporem dívají na drzost dr. Horákové, kterou naši nepřátelé pokládají za hrdinku, a jedině řádné a důsledné potrestání může zabránit tomu, aby reakce zdvihala hlavu.“ Soudružka Božena Svobodová ze závodu Karosa z Vysokého Mýta: jako dík naší Státní bezpečnosti za odhalení reakčních živlů zpevnila normu na položení ruberoidu ze 6,5 hod. na 4 hod.²⁶

Z Prahy informují, že rozsudek je s napětím očekáván hlavně v továrnách, kde se uzavírají sázky, kdo dostane provaz a kdo bude odsouzen na doživotí. Je typováno²⁷ 5 provazů, hlavně Horáková již u každého visí dnes. Zpráva pražského KV KSČ dále dodává, že mezi obyvateli hlavního města se proslýchá, že nyní přijde na řadu bývalý ministr Drtina.²⁸

Naši lidé sledují proces s velkým zájmem, každý spěchá domů k přijímačům, aby o nic nepřišel, a soudruzi říkají, že obžalovaní potvrzují svými vlastními slovy to, co naše strana o nich vždy říkala, je pravda. [sic] Členové jsou rozhořčeni, jak se Horáková chovala před státním soudem a s jakým tónem a cynismem vypovídala, proto se stalo, že na okrese sever ve dvou případech naši soudruzi v rozčilení uhodili do radia, dnes již neposlouchají – radia jsou ve správě.²⁹

Některé dálnopisy dokumentují, jak bylo mezi lidmi vnímáno vystoupení „hlavy spiknutí“, tedy JUDr. Milady Horákové (viz rámečky).

Jiná zpráva upozorňuje, že *sebevědomé vystoupení dr. Horákové u soudu zapůsobilo posilujícím dojmem mezi reakcí,*³⁰ především mezi bývalými živnostníky a sedláky.

Z dalších dálnopisů posílaných na pražské ústředí lze vyčíst pochyby o věrohodnosti celého pro-

Jakousi slabost projevuje veřejnost pro viníky ženského pohlaví, zejména k Horákové, která se těší sympatiím a jest označována jako žena, která se do posledního okamžiku chová statečně.³¹

cesu a vině souzených. Například jihlavští komunisté hlásí, že především konzervativnější lidé z měst a venkova nemají důvěru k výpovědím souzených, říkají, že k nim byli přinuceni, a považují je za nevinné jako faráře Josefa Toufara: *Je to stejně jako v Čihošti, říkájí reakcionáři.*³²

Po vynesení rozsudku byla komunistickými funkcionáři zazna-

21) *Tamtéž*, l. 11; dálnopisy krajského výboru KSS Prešov ze 7. a 8. 6. 1950.

22) *Tamtéž*, l. 8; dopis krajského výboru KSČ Praha ze 7. 6. 1950.

23) *Tamtéž*, l. 34; opis dopisu krajského sekretariátu KSČ Nitra z 8. 6. 1950.

24) *Tamtéž*, l. 10; dálnopis krajského výboru KSČ Ostrava z 8. 6. 1950.

25) *Tamtéž*, l. 5; dálnopis krajského výboru KSČ Liberec z 8. 6. 1950.

26) *Tamtéž*, a. j. 127, l. 16; dálnopis krajského výboru KSČ Pardubice z 2. 6. 1950.

27) Správně: *tipováno*.

28) Na, f. 02/4, sv. 15, a. j. 129, l. 8; dopis krajského výboru KSČ Praha ze 7. 6. 1950.

29) *Tamtéž*.

30) *Tamtéž*, l. 2; dálnopis krajského výboru KSČ Olomouc ze 7. 6. 1950.

31) *Tamtéž*, l. 8; dopis krajského výboru KSČ Praha ze 7. 6. 1950.

32) *Tamtéž*, l. 29; dálnopis krajského sekretariátu KSČ Jihlava z 9. 6. 1950.

menána celá plejáda názorů na uložené tresty. Někteří lidé doslova volají po krvi a projevují nespokojenost nad tím, že trest smrti nedostali všichni souzení (Z JZD Starý Rokytník dochází zpráva o nespokojenosti zemědělců s rozsudkem, neboť si představovali *trest smrti pro všechny souzené vlastizrádce, aby od nich byl již pokoj, aby nám zbytečně neujídali chleba.*³³⁾ nebo dokonce jako dělníci ze závodu Tepna vyhrožují, že pokud bude někomu rozsudek zmírněn milostí, vstoupí do stávký.³⁴ Nespokojenost je několikrát zaznamenána především s výší rozsudku pro Františku Zemínovou, která byla odsouzena na „pouhých“ dvacet let (připomeňme, že v době vynesení rozsudku jí bylo 68 let), a JUDr. Jiřího Hejdu, který byl poslán do vězení na doživotí.

Z jiných hlášení ale naopak vyplývá, že lidé byli šokováni tím, že by měla být popravena žena: *V několika případech se stalo, že i když dotazovaní souhlasí s potrestáním, nesouhlasí s trestem smrti u Horákové, a to proto, že je to žena, které dosud trestem smrti trestány nebyly.*³⁵ Někteří s popravami nesouhlasili vůbec a litovali souzené: *V obci Janově na řepních pracech ženy diskutovaly o soudu s vlastizrádcí a říkaly, že je nutno tyto lidi jenom zavřít, ne však popravovat. V Litomyšli v hostinci při vysílání těchto zpráv opustily 3 osoby hostinec a Přeučil, který je v Litomyšli znám, jest litován mezi živnostníky a bývalými soukromými podnikateli stejně tak jako venkovskými boháčí.*³⁶

REZOLUCE

Jak otevřeně přiznávají ve výše uvedeném hlášení ostravští komunisté, vládnoucí režim se sna-

Jeden z tisíců projevů údajně „vůle lidu“ – občané Čakovic hlasují 2. června 1950 pro potrestání „vlastizrádců“ a „špiónů“.
Zdroj: ČTK/Havelka Zdeněk

žil vyvolat doslova pogromistickou náladu, davovou hysterii, kdy pracující lid bude projevovat rozhořčení nad činy „zrádců a vyvrhelů národa“, dávat najevo nejhlubší opovržení nad nimi a žádat pro ně co nejpřísnější tresty. „Vůle lidu“ měla být vyjádřena především ve „spontánně“ přijímaných rezolucích. Podle přání ÚV KSČ byla po celé zemi svolávána veřejná shromáždění, na kterých se hlasovalo o rezolucích žádajících přísný, často výslovně absolutní trest pro souzené. Jazyk těchto rezolucí by jistě stál za podrobnou analýzu a nezbyvá než si povzdechnout nad tím, že již nežije Vladimír Macura, který řeč komunistických

propagandistických textů dovedl tak objektivně rozebrat.³⁷ Jde o dokumenty, které lze bez přehánění označit za nenávistné, jdoucí proti lidskosti i principům právního státu, za slovní lynch. Stejně jako v novinových článcích se v nich odráží newspeak tehdejší doby, hemží se to v nich slovy jako: *rozvratníci, přísluhovači reakce a zrádné emigrace, agenti západních imperialistů, zrůdy naší společnosti, spiklenci, cyničtí špióni, zrádci pracujícího lidu...*

Rezoluce dostaly za úkol popisovat nejen pracovní kolektivy, ale také masové organizace (Revoluční odborové hnutí, Československý svaz žen, Československý svaz mládeže, Sokol, Svaz

³³⁾ *Tamtéž*, l. 6–7; dálnopis krajského výboru KSČ Hradec Králové z 9. 6. 1950.

³⁴⁾ *Tamtéž*, l. 6.

³⁵⁾ *Tamtéž*, l. 25; opis dopisu okresního výboru KSČ Náchod z 9. 6. 1950.

³⁶⁾ *Tamtéž*, a. j. 127, l. 17; dálnopis krajského výboru KSČ Pardubice z 2. 6. 1950.

³⁷⁾ MACURA, Vladimír: *Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948–1989*. Pražská imaginace, Praha 1992.

bojovníků za svobodu, Československý červený kříž, Svaz dobrovolných hasičů atd.) a jednotlivé strany Národní fronty. Odesílány byly Státnímu soudu na Pankráci (některé byly adresovány přímo konkrétním prokurátorům), ministerstvu spravedlnosti, ministerstvu vnitra, prezidentu Klementu Gottwaldovi nebo předsedovi vlády Antonínu Zápotockému. Denně byly jako projev „vůle lidu“ přinášeny v koších do soudní síně. Po skončení procesu bylo spočítáno, že jich přišlo celkem 6300.³⁸ Řada z nich byla přetištěna v denním tisku. O tom, co čekalo ty, kteří rezoluci odmítli podepsat (propuštění ze zaměstnání, perzekuce ze strany StB, či dokonce věznění), píše ve své knize *Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové* Miroslav Ivanov. Jak hromadné podepisování rezolucí v praxi vypadalo, beletristicky zachytil ve svém *Příběhu inženýra lidských duší* Josef Škvorecký. Značný počet lidí podepsal rezoluce ne z přesvědčení, ale ze strachu, nicméně propagandistická „masáž“ byla natolik silná, že velký počet občanů ze všech vrstev společnosti uvěřil vykonstruovaným obviněním a byl ochoten souhlasit i s porušováním základních principů právního státu a humanity.

Jak předesílá uvedený dopis zaslaný „dělnické prokurátorce“ Ludmile Brožové, ministerstvo spravedlnosti po skončení procesu organizovalo přednášky v to-

Občané obce Řitky shromáždění na veřejné schůzi dne 7. 6. 1950 pozastavují se nad cynismem, s jakým se přiznává 13 souzených zrádců, špiónů, rozvratníků a přísluho-vačů cizí i místní buržoasní reakce. Rozhořčení nad zrádnými činy, kterými hodlali tyto zrůdy naší lidské společnosti zvrátiti všechny vymoženosti, které si náš pracující lid vydobyl po revoluci, žádají spravedlivý a nejpřísnější trest pro tyto vyvrhele [...]»³⁹

Rada obvodního národního výboru v Praze 16 ve své řádné schůzi dne 6. června 1950 nutně musela jednat o bouři hněvu a rozhořčení, které projevují pracující našeho obvodu při všech příležitostech nad činy velezrádné protistátní skupiny rozvratníků. Spravedlivé opovržení a hněv pracujících, kteří svými padesáti pěti tisíci podpisy v našem obvodě dali jasnou odpověď imperialistickým podněcovatelům války [...]»⁴⁰

Závodní skupina ČSM při Sdruženém komunálním podniku v Karlových Varech jednak se usnesla žádat potrestání 12 rozvratníků [obžalovaných bylo celkem 13, na jednoho zřejmě zapomněli – pozn. aut.], aby byla dána výstraha podobně smýšlejícím jedincům. [...] Rozhořčení nad takovými činy, rozhodli jsme se stanovit si jako závazek proti takovýmto lidem zapojení se stoprocentně do politického kroužku, kde si hlavně uvědomíme rozdíl mezi kapitalismem a socialismem.»⁴¹

várnách a „na veřejných táborech lidu“. Několik desítek pro tento účel vyškolených referentů ministerstva, ale také soudců a prokurátorů jezdilo po celé republice

a přednášelo⁴² o procesu a jeho politických závěrech. Jejich projevy vyslechlo více než sto tisíc občanů. Člověka mrazí především při představě přednášky, která pro-

Soud vyřkl rozsudek nad špióny a zrádci naší lidově demokratické republiky. Jako žena k ženě musíme ti napsati, že tento rozsudek není spravedlivý. [...] Navrhujeme okamžitě všechny pověsit. [...] Byli jsme v Národním domě na Smíchově 8. června 1950, kdy tam přednášeli účastníci tohoto přelíčení. Sledovali jsme celý proces jak v rozhlase, tak i Rudém právu a s hrůzou jsme poslouchali, co na nás všechno připravovali. Po přečtení rozsudku se zdvihla vlna nevole a rozhořčení nad těmito vrahy a zrádci, že dostali tak malé tresty. Všichni přítomní proti tomu protestovali a navrhovali trest smrti všem. Přednášející soudr. Bína a Fišer a i ostatní nám slíbili, že budou naše přání urgovat u samotného soudu. Pevně věříme, že toto vezme naše lidové soudnictví za svůj úkol. Čest práci!»⁴³

³⁸⁾ NA, f. 100/35 sv. 56, a. j. 1177, l. 108; závěrečná zpráva o procesech proti záškodnickému spiknutí: *Rozsudek byl přijat pracujícím lidem republiky s uspokojením a s plným souhlasem. Tomu svědčí více než 6300 rezolucí z celé republiky, které schvalovaly přísné potrestání této zločinné bandy.* Rezoluce jsou nyní deponovány v Národním archivu.

³⁹⁾ NA, f. Státní prokuratura Praha, PSt I 774, 1950, nezprac.; Místní akční výbor NF v Řitce – Rezoluce odhlasovaná na veřejné schůzi 7. 6. 1950 v obci Řitka, okres Praha-jih a zaslaná ministerstvu spravedlnosti.

⁴⁰⁾ *Tamtéž*; rezoluce Rady obvodního národního výboru v Praze 16 zaslaná 6. 6. 1950 Státnímu soudu v Praze.

⁴¹⁾ *Tamtéž*; rezoluce závodní skupiny ČSM při Sdruženém komunálním podniku v Karlových Varech zaslaná 6. 6. 1950 Státnímu soudu.

⁴²⁾ Dne 14. 7. 1950 měl v pražském Slovanském domě veřejný projev na téma proces s M. Horákovou a spol. zástupce ministra spravedlnosti Karel Klos. Po jeho skončení StB spokojeně konstatovala: *Státně-bezpečnostní ochrana projevu byla provedena 6 orgány referátu 56. Ve směru ohrožení JUDr. Karla Klose nebo rušení jeho projevu se nevyskytly žádné závady. Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Velitelství Státní bezpečnosti (dále jen 310), sign. 91-1, l. 136; hlášení velitele sektoru BAa-II zástupci velitele StB plk. O. Závodskému ze 14. 7. 1950.*

⁴³⁾ NA, f. Státní prokuratura Praha, PSt I 774, 1950, nezprac.; dopis Alžběty Jandové a Marty Egerové prokurátorce Ludmile Brožové.

Rubena

GUMAŘSKÉ ZÁVODY, NÁRODNÍ PODNIK • NÁCHOD

ZÁVODY, NÁCHOD
PRAHA
HRADEC KRÁL.
PARDUBICE
HRÁDEK n. N.
DVŮR KRÁLOVÉ
MĚLNÍK
MILETÍN
PŘEDMĚŘICE n. L.
DOLNÍ KRÁLOVICE

Titl.

Státní soud

P r a h a - P a n k r á c .

STÁTNÍ SOUD V PRAZE

Došlo: -8. VI. 1950

Naše značka: *1* Krát: *1* Příloh: *1* Vše dopis: *1*

Datum 6. června 1950.

My, zaměstnanci národního podniku R U B E N A, gumařské závody, závod Dolní Kralovice žádáme, aby 13ti právě souzeným velezrádcům a špionům byl vyměřen ten nejpřísnější trest za jejich velezrádné činy proti naší lidovědemokratické republice. Tuto republiku si dělnická třída vybojovala a platila za ní svojí krví a strádáním v předmnichovské "zlaté republice" a v okupaci žalářováním, trýzněním a svými životy v koncentračních táborech, vinou těchto zaprodanců kapitalismu, imperialismu a fašismu, kteří nám Mnichov svým vládnutím připravili. Byla dlouhá doba než tito zaprodanci se dostali tam kam patří, na lavici obžalovaných, ale přece jenom přišla a proto musí býti co nejpřísněji potrestáni.

Proto se osazenstvo závodu usneslo, že ještě s větším úsilím bude pracovati a zvyšovati produktivitu práce a zavázalo se, že plných čtrnáct dnů bude celý závod pracovati údernicky za zvýšení produktivity práce a za zvýšení kvality výrobků, aby byl zajištěn mír a co nejdříve vybudován socialismus v naší vlasti.

Za záv.org. Ksč:

Závodní organizace K. S. Č.
firmy RUBENA, národní podnik
DOLNÍ KRÁLOVICE

Za vedení závodu:
Rubena GUMAŘSKÉ ZÁVODY
NÁRODNÍ PODNIK
ZÁVOD DOLNÍ KRÁLOVICE

Za záv. skup. ČSM.

Závodní skupina ČSM
RUBENA n. p. Dolní Kralovice

Za záv. skup. ROH:

REVOLUČNÍ OBOROVÉ HNUTÍ
ZÁVODNÍ SKUPINY
RUBENA, gumařské závody, nár. podnik
závod DOLNÍ KRÁLOVICE.

• Telefoni: Praha 98713, 92, 333, Hrádek n. Nis. 2. 19, Dvůr Králové 2. 182, Miletín 2. 27, Mělník 2. 2814, Dolní Kralovice 2. 10
Náchod 550, 551, Hradec Králové 1045, Pardubice 3116, Předměřice n. L. 2
• Dálnopis: Náchod - Hradec Králové 2. 3, Hradec Králové 2. 16, Pardubice 2. 5, Praha 2. 108

748

běhla v den poprav odsouzených: 27. června 1950 mezi čtvrtou a šestou hodinou ranní předseda senátu Státního soudu JUDr. Karel Trudák a „dělnická prokurátorka“ Ludmila Brožová sledovali, jak na pankrácké šibenici postupně dodýchávají Závaš Kalandra, Oldřich Pecl, Jan Buchal a Milada Horáková, a téhož dne o několik hodin později oba řečnili k pražskému lidu na manifestaci svolané na náměstí Prokopa Holého na Žižkově.⁴⁴

I návrh na neudělení milosti, vypracovaný pro prezidenta republiky, se odvolává na „spontánní hlas lidu“: *rozhodnutí pro nejpřísnější potrestání vyjadřuje nerozbornou vůli všeho pracujícího lidu, jak dokazují nesčetná spontánně zasláná prohlášení.*⁴⁵

ZAPOJENÍ DĚTÍ

Propagandistická kampaň pro vázející „proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice“ se nevyhnula ani nejmenším.⁴⁶ Jedná se o jeden z nejsmutnějších příkladů manipulace s dětmi. Podle komunistických instrukcí měli o „velezrádném počínání záškodníků“ promluvit k žákům všech stupňů pokrokoví učitelé a inspektoři. *Doporučujeme organisování slohových úloh na thema: Zrádci vlastního národa, stálo v jednom z pokynů.*⁴⁷ Učitelé měli upozornit především na „zvrhlý charakter obžalovaných“. Ve třídách byly zavedeny takzvané pětiminutovky, během kterých byly děti o procesu každý den „náležitě“ poučovány. Povinně také poslouchaly školní rozhlas se zprávami z jed-

notlivých dnů přelíčení a procesu byly věnovány i hodiny vlastivědy a češtiny. O tom, v jakém duchu byli školáci informováni, si lze udělat obrázek právě při pročítání jejich rezolucí. Obžalovaní byli dětem líčeni jako zrůdy, které si ze všeho nejvíc přejí válku, jako lidé dopouštějící se stejných zverstev jako za války nacisté. Pro představu citujme z rezoluce žáků národní školy v Újezdě u Vizovic z 6. června 1950. Žádají v ní, *aby státní soud potrestal co nejpřísněji rozvratníky, kteří se proti budovalatelským snahám pracujícího lidu i pracujících dětí staví nepřátelsky a chtějí přivolat nové Lidice, Ležáky a Ploštiny. Co dělala obžalovaná Horáková, Zemínová, Hejda a všichni jejich společníci, když tyto osady hořely a s plameny požárů šlehalo k oblakům i bolestné hlasy mučených? Zapojili se mezi fašistobijce? Ne, jistě nemohli! Děti těchto obžalovaných jistě pláčí, že mají takové rodiče, kteří kopou nové společné hroby pro ně a pro nás všechny. My však prohlašujeme, že si republiku rozvracet nedáme a že každého podezřelého ohlásíme.*⁴⁸ Těmto dětem nikdo neřekl, že šest z třinácti obžalovaných, včetně „hlavy spiknutí“ Milady Horákové, prožilo nacistickou okupaci ve věznicích a koncentračních táborech. A tyto lidi nyní posuzovali žáci národní školy. „Spravedlivý hněv“ školáků dopadl na obžalované také proto, že podle nich toužili žít tak jako za první republiky požitkářským, rozmařilým životem a je chtěli nechat hladovět. Pranýřovány byly především souzené ženy. Připomeňme,

že všechny tři – Milada Horáková, Antonie Kleinerová i Fráňa Zemínová – se výrazně angažovaly v sociální oblasti. Především Fráňa Zemínová, jedna z nejskromnějších poslankyní vůbec, se snad i proto, že sama zůstala bezdětná, brala za děti cizí. Svou pověstně prořízlou pusou se ve sněmovně hlasitě ozývala vždy, když šlo o jejich práva a ochranu.

Do kampaně se zapojily i dětské časopisy. Takovéto výrazy například použil při líčení procesu dětský časopis *Pionýr*: *Sešla se tu věru pěkná směs vyvrhelů: dva bývalí milionáři, kteří chtěli válku, aby mohli opět být milionáři. Tři zkrachovalé politikářky, spjaté s milionářskými podvodníky svou nenávisť k pracujícímu lidu, jimž Vítězný únor udělal tlustou čáru přes jejich pletichářský rozpočet. Sly celý svůj život proti lidu, a proto je vyhodil vítězný lid na smetiště dějin. Z bahna tohoto smetiště usilovaly o návrat ke své pochybené „slávě“ cestou velezrady, vraždy a atomové války. Jen s největším odporem je možno hledět do těchto tváří, v nichž je zapsáno zavilé nepřátelství k lidově demokratické republice a jejímu lidu. Jako zákeřné chobotnice, které se bojí světla, protože by se v něm zjevila celá jejich ohyzdnota, snažila se hrstka politických ztroskotanců napadnout naši výstavbu a naše budování.*⁴⁹ Do dětských duší byla zasazována nenávisť. Soucit byl považován za něco nepatřičného, „neuvědomělého“, nábožensky zaslepeného: *Na vyšší hospodářské škole z řad děvčat, i když s potrestáním byl vysloven souhlas, nebyl*

⁴⁴ Dr. Trudák a prokurátorka Brožová promluví k pražskému lidu. *Práce*, 1950, roč. 6, č. 149, s. 4. Zpráva byla uveřejněna i v dalších denících.

⁴⁵ *Archiv Kanceláře prezidenta republiky* (dále jen AKPR); informace pro prezidenta republiky k návrhu na neudělení milosti Miladě Horákové, Závaši Kalandrově, Janu Buchalovi, Oldřichu Peclovi odsouzeným k trestu smrti, z 26. 6. 1950, s. 2.

⁴⁶ K tématu též: FORMÁNKOVÁ, Pavlína: Propaganda pro nejmenší. *Dějiny a současnost*, 2007, roč. 29, č. 1, s. 17–20; FORMÁNKOVÁ, Pavlína: My, žáci, žádáme trest smrti. *Mladá fronta Dnes*, roč. 18, č. 140 (16. 6. 2007), Kavárna, s. D/5.

⁴⁷ NA, f. 02/4, sv. 15, a. j. 127, l. 3; návrh na usnesení předsednictva KV k procesu s vedením záškodnického spiknutí proti republice, nedatováno.

⁴⁸ NA, f. Státní prokuratura Praha, PSt I 774, 1950, nezprac.; rezoluce žáků národní školy v Újezdě zasláná Státnímu soudu 6. 6. 1950.

⁴⁹ Odsouzení! *Pionýr*, 1949–1950, roč. 5, s. 420–421.

projeven souhlas s trestem smrti pro Horákovou, a to v několika případech z důvodů náboženských a v několika případech z důvodů citových.⁵⁰ Děti byly navíc zneužívány k donášení na své rodiče. Učitelé na žácích nenápadně vyzvídali, co se o procesu říká u nich doma, a děti zároveň dostaly za úkol nosit rodičům dopisy, ve kterých jim oznamují „své stanovisko k procesu“, a přivádějí je do úzkých tím, že je žádají, aby se také vyjádřili.⁵¹

Právě do těchto krutých let sahají kořeny pokrytectví většinové společnosti, které trvalo po celé období komunismu: tj. přijetí faktu, že jinak se mluví doma a jinak ve škole a v práci.⁵²

Nejen dospělí, ale i děti slibovaly v rezolucích, že budou bdělé a ostražité: *My, žákyně a žáci 3. střední školy v Praze XI, t. č. ve škole v přírodě v Přísečnici, připomínáme se k hlasům všech věrných lidí a žádáme nejpřísnější tresty*

*rozvratníkům naší vlasti. Děkujeme za bdělost a ostražitost SNB. Slibujeme, že i my zvýšíme svoji ostražitost a budeme věrnými strážci naší vlasti. Naším ochráncům zdar!*⁵³ A většina dětských dopisů končí tak jako dopisy jejich rodičů – nějakým závazkem. Jestliže dospělí slibují zvýšit normu nebo okopat více řepy, děti „dávají rozhodnou odpověď rozvratníkům“ například tím, že vyplejí záhonky kolem školy, nasbírají padesát kilogramů starých hadrů, uklidí školní dvůr nebo se budou snažit být první ve sběru chroustů. Jiné zase slibují, že 60 procent žáků naší třídy vstoupí ještě tento měsíc do Pionýrské organizace.⁵⁴ Na některých dětských rezolucích je znát, že pedagogové si přece jen chtěli zachovat tvář, jejich svěřenci nevolají po krvi, po trestech smrti, ale obecně píší o touze žít v míru, radovat se ze sluníčka.

V souvislosti s tím, co se odehrávalo v červnu 1950 na československých školách, je na místě zmínit událost, která se stala na gymnáziu v Českém Brodě. Patnácté číslo exilového časopisu *Zpráva o Československu* z roku 1950 přineslo článek nazvaný *Dozvuky procesu s dr. Miladou Horákovou*.⁵⁵ Je v něm popisována kauza, která měla tvrdý dopad na československé gymnazisty. Co se tehdy stalo? *Zpráva o Československu* uvádí, že tamní studenti se na konci školního roku vypravili na výlet. Tam si někteří mimo jiné s pietou vyprávěli o dr. Miladě Horákové a dalších popravených a odsouzených. Dokonce si z úcty k nim měli vzít jejich jména. Jedna spolužačka ale o jejich počinání informovala

Jedním z nejdemagogičtějších proků celé kampaně okolo procesu s Miladou Horákovou a jejími druhy bylo obviňování obžalovaných ze sympatií k fašismu. Nacistická vlajka, umístěná nad „výstavkou zbraní“ v soudní síni, to demonstuje více než výmluvně. Dle svědectví účastníků procesu byla vlajka nakonec stažena těsně před vpuštěním obecnstva do sálu, zachytil ji však objektiv fotografa ČTK.

Zdroj: ČTK/Novák Rostislav

⁵⁰ NA, f. 02/4, sv. 15, a. j. 129, l. 25, opis dopisu okresního výboru KSČ Náchod z 9. 6. 1950.

⁵¹ *Tamtéž*, l. 23; dálnopis krajského výboru KSČ Gottwaldov z 6. 6. 1950.

⁵² *Tamtéž*.

⁵³ NA, f. Státní prokuratura Praha, PSt I 774, 1950, nezprac.; rezoluce žáků 3. střední školy v Praze XI, t. č. na škole v přírodě v Přísečnici, zasláná 9. 6. 1950 Státnímu soudu.

⁵⁴ *Tamtéž*; rezoluce žáků 4. třídy národní školy ve Slavičíně, nedatováno.

⁵⁵ *Dozvuky procesu se skupinou dr. Milady Horákové (šifra JJ). Zpráva o Československu (Report on Czechoslovakia)*, 1950, roč. 1, č. 15 (1.–15. 8.), National Committee for a Free Europe – Research and Information Center, New York, s. 15–16.

svého otce, který vše ihned ohlásil okresnímu sekretariátu KSČ. Do školy přijela StB, nastalo vyšetřování, studenti byli vyloučeni ze studia a ten, který byl označen za hlavu „tajného kroužku“, měl být voděn ulicemi města s nápisem: *Toto je vedoucí zvrhlé české mládeže. Článek má pravdivé jádro. Takto zavzpomínal na tragický konec školního roku 1949/1950 tehdejší ředitel českobrodského gymnázia Jaromír Klenka: Třída odjela na výlet s několika kytaristy a dobrými zpěváky. Měli rozmanitý repertoár vybraných písniček, mezi nimi jednu od Voskovce a Wericha, v níž jsou slova: „Kde jsou ty nacistický svine... asi někde v Argentině... Sieg Heil!“ Prostá klukovská recese! Nic by se jistě nestalo, kdyby někdo celou situaci nevyličil jinak. V této třídě byla dcera tehdejšího předsedy MNV Josefa Brta a ta doma podrobně vylíčila zážitky z výletu svému otci. Ten se chopil příležitosti, aby vysoko vyrostl na partajním žebříčku, a ihned celou záležitost hlásil na sekretariátě KSČ. A aféra byla na světě. Je potřeba ještě vysvětlit, že někteří žáci této třídy z Kostelce právě hráli v divadelní hře, kde se zpívá i tato jmenovaná písnička a kde herci měli na kostýmech hákové kříže. Ty si kostelečtí studenti také vzali s sebou na výlet. Konečně se našlo spojení se záradnou skupinou dr. Ripky,⁵⁶ který byl v Londýně, a s utečencem Cornem⁵⁷ z Kostelce, který byl v tu*

dobu již v Kanadě! Tak se z hloupé recese stala celostátní záležitost. „Nacistická skupina na gymnáziu v Českém Brodě“, „Rozvrtná skupina Ripkova byla odhalena“ – takové byly titulky v novinách. Proč Josef Brt okamžitě po výletě celou věc udal? Situace kolem jeho osoby byla v roce 1945 trochu nejasná. Přišly o něm nepříznivé zprávy z Doubrku, kde za protektorátu působil jako učitel. [...] Aféra se studenty Brtovi přinesla chvíli, kdy se mohl markantně ukázat jako obhájce socialismu, jak o sobě často zdůrazňoval, a vystoupit proti rozvracečům republiky. Vyšetřování ve škole i mimo školu trvalo několik dní. Ve škole mezi žáky i profesory nastalo zděšení. Vyšetřování bylo vedeno s desítkami žáků z různých tříd. Byli vytipováni studenti, jejichž rodiče byli kulaky, živnostníky a představiteli inteligence, a byly poríženy seznamy těch, kdo mají být vyloučeni, případně nedoporučení k dalšímu studiu po maturitě. Při vyšetřování se například zjišťovalo, kdo dělal vtipy na soudružku Martu Gottwaldovou nebo dělal ve škole ironické narážky na současné poměry.⁵⁸ Celou akci vedl krajský tajemník B. Kozelka, známý svým arogantním vystupováním, a ten také přinášel další obvinění a seznamy žáků, kteří musejí být vyloučeni buď celostátně, nebo jen místně.⁵⁹ Rok před maturitou bylo ze školy vyloučeno celkem 17 studentů.⁶⁰

Obálka brožury určené komunistickým agitátorům, jejíž podstatná část byla věnována právě procesu s Miladou Horákovou a jejími druhy. Zdroj: NA

TISK, ROZHLAS, FILM A DIVADLO

Závěrečná zpráva, celkově vyhodnocující organizaci procesu, konstatovala, že hlavní propagační práci vykonal tisk a rozhlas.⁶¹ Připomeňme, že mediální kampaň byla detailně připravována několik měsíců před zahájením soudního přelíčení. Již 28. 11. 1949 se konala na ministerstvu spravedlnosti porada o novém způsobu zveřejňování a komentování soudních procesů, na které zástupce ministra JUDr. Karel Klos vysvětlil přítomným novinářům, jak zpravodajství z procesů pojmát: *Nejde*

⁵⁶⁾ Míňen Hubert Ripka (1895–1958), politik národně socialistické strany, blízký spolupracovník Edvarda Beneše, po únoru 1948 čelný představitel demokratického exilu a zakladatel Rady svobodného Československa.

⁵⁷⁾ Míňen národně socialistický komunální politik Jiří Corn (1920–1996), poválečný předseda Národního výboru v Kostelci nad Černými Lesy, pozdější organizátor čs. demokratického exilu v Kanadě a držitel řádu T. G. Masaryka in memoriam. Blíže k jeho osobě viz IVANOV, Miroslav: *Čech v Kanadě*. Faun, Praha 1994.

⁵⁸⁾ Podle pamětníků jmenovaná, politicky zfanatizovaná spolužačka dlouho sbírala všechny drobné legrácky a vtipy, které ve třídě padly při hodinách nebo o přestávkách, a informovala o nich otce. Byly to narážky na nedostatek kultury v projevech tehdejších politiků, na poměry v JZD, jemná ironie při hodině matematiky, kdy na tabuli byl zlomek 1/5 a profesor zkonstatoval, že to platí pouze v matematice, protože v demokratickém státě nikdy nemůže mít jednička navrch (číslo 1 měla ve volbách komunistická strana). *Causa padesátá léta. Gymnázium Český Brod 1919–1994. Almanach k 75. výročí založení školy*. Český Brod 1994, s. 22.

⁵⁹⁾ *Tamtéž*; Jaromír Klenka: *Ze vzpomínek*, s. 28.

⁶⁰⁾ *Tamtéž*, s. 84. Součástí almanachu je např. i kopie rozhodnutí o vyloučení ze studia jedné z tehdejších gymnazistek Heleny Karlíkové. V odůvodnění stojí: *Žákyně byla členem skupiny, která se vytvořila v III. třídě zdejšího ústavu a která svými projevy dokazovala negativní postoj k lidově demokratickému zřízení v Československé republice* (s. 29).

⁶¹⁾ NA, f. 100/35, sv. 56, a. j. 1177, l. 106; závěrečná zpráva o procesech proti záškodnickému spiknutí.

o zavádění podobných stálých rubrik, jako byly staré soudničky, nyníž o soustavné zpravodajství, které by politicky i mravně správně hodnotilo určité případy. [...] Impuls by dávalo ministerstvo. Po debatě bylo usneseno, že se přibližně měsíčně, aby nevznikl ve veřejnosti klamný dojem, že se mnoho soudí, budou [...] zveřejňovat vždy 3–4 procesy.⁶² Bylo dohodnuto, že Svaz československých novinářů vybere z každé redakce jednoho redaktora, který bude mít zpravodajství o procesech na starost. Tito žurnalisté dostanou od ministerstva spravedlnosti speciální školení. Klos dále novinářům oznámil, že před každým procesem je bude svolávat k informačním poradám a že u „závažných procesů“ budou redaktori předkládat své zprávy ke schválení.

Porada konaná 24. března 1950, tentokrát na ústředním sekretariátu KSČ, byla již mnohem konkrétnější. Vedle pracovníků ÚV KSČ a ministerstva vnitra se jí účastnil opět Karel Klos, ale tentokrát i jeho nadřízený, ministr spravedlnosti Alexej Čepička. Ten ve svém referátu popsal, jak je třeba postupovat, aby důležité politické procesy proti „činitelům reakce“ byly řádně využity po stránce propagační a výchovné. Projevil

nelibost nad dosavadní podobou zpravodajství ze soudních procesů, jež podle něj bylo svěřováno lidem, kteří nebyli s to dané úkoly splnit. Nelíbilo se mu také, jak se celé věci zhostili filmaři. Přitom konstatoval, že zájem veřejnosti o filmové zpracování námětů ukazujících metody reakce na poli trestně politickém byl značný (zázrak v Čihošti⁶³). A dodal, že by bylo záhodno, aby se film zapřáhl do této propagačně výchovné činnosti natočením celovečerních představení. [...] Jde zejména o materiál, který by přesvědčoval masy, zvláště ty, kteří ještě kolísají. Zpracování musí být živé, barvité, aby byli lidé pobouřeni, až uvidí, jakým způsobem reakce proti nám pracuje. Ministerstvo hodlá za tím účelem přímo vejít ve styk s některými divadly, např. E. F. Buriana,⁶⁴ který se k takové práci sám hlásí.⁶⁵ Na Čepičkův referát reagoval přítomný Gustav Bareš, jeden z hlavních komunistických propagandistů a ideologů. Apeloval na opatrnost při natáčení procesů, neboť podle jeho mínění by lidé mohli být náchylní souzené litovat. Navrhl natáčet jen výseky ze soudních přelíčení. Tato jeho poznámka se ukázala jako prorocká. Zamýšlený zpravodajský film o procesu s JUDr. Miladou Horákovou právě z těchto důvo-

dů, tj. že obžalovaní vypadají příliš lidsky a vzbuzují sympatie, nebyl promítán.⁶⁶ Čepička žádal, aby byly vydány knihy o sovětských procesech proti trockistům, aby chom se na těchto procesech mohli školit pro akci bdělosti.⁶⁷ Nakonec bylo dohodnuto, že tyto publikace budou vytištěny, ale pouze pro potřeby aparátu KSČ, nebudou distribuovány na knižní trh. Klos poradu uzavřel upozorněním, že by bylo záhodno organizovat rozhovory s obecnstvem, které se zúčastnilo soudního přelíčení (zejména s úderníky), o tom, jak na ně proces působil. Účastníci porady se usnesli, že je nutné vytvořit komisi, v níž bude zástupce ministerstva spravedlnosti, ministerstva vnitra, ústředního sekretariátu KSČ, Rudého práva a ČTK, která dostane za úkol připravit a provést co nejširší propagačně výchovné využití procesů vedených proti „reakci“. Komise se měla poprvé sejít 27. března 1950 u Karla Klose na ministerstvu spravedlnosti. Za ústřední sekretariát KSČ byl do komise jmenován Jiří Hendrych.

Rozsah tohoto článku bohužel nedovoluje podrobně popsat, jak se do mediální kampaně zapojili jednotliví novináři.⁶⁸ Pokusíme se pouze nastínit, jak organizace celé mediální kampaně v praxi probí-

⁶² VOREL, Jaroslav – ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, díl II, Edice Sešity, č. 9, ÚDV, Praha 2004, s. 220.

⁶³ „Dokumentární“ film o zázraku v Čihošti nazvaný *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení* je stále zahalen tajemstvím. Zatím se nepodařilo objevit všechny dokumenty, které by spolehlivě osvětlovaly okolnosti jeho vzniku. Natáčení dokumentu bylo umělecky ztvárněno v hraném filmu Jaromíra Polišenského nazvaném *In nomine patris* (2004). Ocitujme v této souvislosti z jednoho z mála prozatím objevených archivních dokumentů, popisujících reakci veřejnosti: *Zpravodajský film se zázrakem je promítán také v těchto dnech v Gottwaldově. Lidé se při promítání čihoštského zázraku smějí slovnímu doprovodu, který je nemožný, snímek znehodnocuje, dokonce obrací proti nám náladu lidí. Pravého účelu není dosaženo. Mluvil jsem s mnoha lidmi i funkcionáři v Gottwaldově, kteří slovní doprovod nejen odsuzovali, ale označili to za sabotáž. Bylo by dobře film stáhnout a opravit slovní doprovod.* NA, f. Generální sekretariát ÚV KSČ 1945–1951 (100/1), sv. 190, a. j. 1202, l. 53; sdělení J. Koliáše R. Slánskému, M. Švermové, J. Frankovi, G. Barešovi, L. Kopřivovi, J. Hendrychovi ze 17. 3. 1950.

⁶⁴ O aktivitách E. F. Buriana, konkrétně o divadelní hře, kterou na motivy procesu napsal, bude pojednáno níže.

⁶⁵ VOREL, Jaroslav – ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, s. 221.

⁶⁶ Zpráva hodnotící proces uvádí, že film se ukázal jako nevhodný, protože záběry promítanými v rámci týdeníků nebylo dosaženo „předpokládaného účinku na diváky“. NA, f. 100/35, sv. 56, a. j. 1177, l. 120; závěrečná zpráva o procesech proti záškodnickému spiknutí. Filmový záznam procesu je v současné době uložen v Národním filmovém archivu. O jeho zpřístupnění široké veřejnosti se momentálně pokouší filmový režisér Martin Vadas, který též navrhl prohlášení tohoto záznamu národní kulturní památkou.

⁶⁷ VOREL, Jaroslav – ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, s. 222.

⁶⁸ Podrobný obraz procesu v dobových československých oficiálních médiích, ale také v zahraničním tisku (včetně exilového) a rozhlase bude podán v připravované edici dokumentů.

DIKOBRAZ

ČÍSLO 2-5 • ROČNÍK VI • 20. ČERVNA 1950 • CENA 3 KČS

• — Jak se tak koukám do knihy dodavatelů špiónážních zpráv a informací, bratře Ripko, vždyť my už za chvíli nebudeme mít co prodávat!

KRESLIL LEV HAAS

Karikatura ze satirického časopisu Dikobraz zobrazuje bývalé předáky národně socialistické strany Petra Zenkla a Huberta Ripku, jak „odepisují“ ze seznamu svých věrných Miladu Horákovou a další obviněné. Propracované detaily mají mimo jiné dokazovat sepětí československé emigrace s nacistem.

Zdroj: Archiv autorky

Zvyšte bdělost

Jan Noha

Bezstarostné děti na hřištích si hrály, starostlivé mámy doma pracovaly, za jejich však zády, za jejich však zády, plní nenávisti, kalu, jedu, zrady,

zákeřní jak palič, ploužící se tmou, rozvraceči štěstí zavraždit je jdou, nezaváhali by s cyničností vrahů atomovou bombou nechat zničit Prahu,

nechat zničit všecko, co miluje lid, jen aby se staré mohlo navrátit, aby mohli oni s výsadou své třídy žít sobecké štěstí nad hromadou bídy,

aby mohli zase za mzdy hladových užívat svůj prázdný blahobytný smích, aby se jim z práce jiných dobře žilo, aby zase přišlo to, co už tu bylo!

Bezstarostné děti na hřištích si hrály, starostlivé mámy doma pracovaly, práce svobodná se lidským štěstím chvěla, avšak strana, třída, ostrážitá, bdělá,

postavila před soud podle rozvratníky s cejchem kapitalistické Ameriky, srazila tu ruku s ostrou dýkou zrad, nenechala vrazit nůž do našich zad!

Lidové noviny, 1950, roč. 58, č. 131, s. 1.

hala, a zaměříme se na charakteristické rysy zpráv a komentářů jednotlivých deníků a týdeníků, neboť, přestože si byly v mnohém podobné, lze najít specifika, která jsou pro ten který list typická.

Závěrečná zpráva o procesu shrnuje: *Při hlavním přelíčení byli stále přítomni žurnalisté ze všech domácích denních listů i týdeníků, kteří byli předem podrobně o procesu informováni na tiskové konferenci uspořádané ministerstvem spravedlnosti. Ze zahraničí byli přítomni zástupci tisku SSSR a zemí lidové demokracie. Dále byli přítomni zástupci pokrokového západního tisku, zejména časopisů *Daily Worker*, *Unitá*, *Drapeau Rouge*, *L'Humanité*. Rovněž se procesu zúčastnili žurnalisté zastupující vládní tisk západních velmocí. Denně byli pořádány konference prokurátorů, předsedy senátu a zástupců ministerstva spravedlnosti s novináři. Každý den byla připravena pro tisk úřední zpráva. Průběh procesu během jeho trvání i delší dobu po vynesení rozsudku byl denně tiskem komentován v úvodních, v jednotlivých redakčních člancích i ve člancích dělnických dopisovatelů. Tisk též uveřejňoval podstatný obsah resolucí a protestních schůzí v závodech ze všech míst republiky. Význačným činem propagačním byly rozhlasové komentáře a záběry, zachycené na zvukový pás přímo při hlavním přelíčení, které byly několikrát denně vysílány v rozhlasových novinách. Tyto reportáže se těšily mimořádné pozornosti obyvatelstva a bylo zjištěno průzkumem, že obecnostvo dychtivě očekávalo začátek relací. Z obsahu četných resolucí je patrné, že pracující lid čerpal své znalosti o procesu právě z rozhlasových zpráv.*⁶⁹

Dokumenty ministerstva informací a osvěty dokládají, že otázka zahraničních novinářů nebyla

zcela jednoduchá. Vedly se dlouhé diskuse o tom, komu bude povolen vstup do soudní síně, a zmatky nastaly při zajišťování tlumočení v prvních dnech konání procesu. Někteří novináři nebyli zcela spokojeni s kvalitou tlumočnických služeb, např. redaktor *Daily Worker* Sam Russel se dotazoval, proč byla nejlepší tlumočnice přidělena „reakčním“ novinářům. Na to mu ministerstvo informací odpovědělo, že tlumočit „reakčním“ novinářům je velmi choulostivý úkol, který je možné svěřit jen tomu, kdo není pouze jazykově, ale také politicky spolehlivý a má zkušenost, jak na časté dotazy těchto žurnalistů odpovídat. V této souvislosti si pak ministerstvo informací a osvěty stěžovalo na ministerstvo zahraničních věcí, které prý závazně slíbilo, že dá k dispozici své tlumočníky, ale pak vedle s. Freundové uvolnilo už jen pí Pavlíkovou, která není členem KSČ a podle všech zpráv je politicky naprosto nevyspělá.⁷⁰ Ministerstvo informací a osvěty si zároveň posteskl, že obžalovací spis dostalo až večer před procesem.

Zaměříme se nyní na československé novináře. Procesu se věnovaly všechny tehdejší deníky a týdeníky, včetně satirického časopisu *Dikobraz*, ženského týdeníku *Vlasta* či dětského magazínu *Pionýr*. Snad pouze *Mateřídouška* určená nejmenším dětem se referování o procesu ubránila. Pro dokreslení, jakým způsobem byla veřejnost o soudním přelíčení informována, ocitujme několik náhodně vybraných titulků:⁷¹ *Vlastizrádci na soud lidu*, *Velezrádné*

⁶⁹ NA, f. 100/35, sv. 56, a. j. 1177, l. 106–107; závěrečná zpráva o procesech proti záškodnickému spiknutí.

⁷⁰ NA, f. Ministerstvo informací a osvěty (861), k. 19, a. j. 56, l. 24–26; účast pozvaných zahraničních novinářů na procesu proti skupině dr. Horáková a spol. dne 5. 6. 1950. Jmenný seznam překladatelů tlumočících zahraničním novinářům během procesu uvádí dokument *Tlumočníci na procesu* (patrně z 9. 6. 1950), vypracovaný ministerstvem spravedlnosti; *tamtéž*, l. 27–28.

⁷¹ *Lidové noviny*, roč. 58, č. 130 (31. 5. 1950), s. 1; *Práce*, roč. 6, č. 126 (31. 5. 1950), s. 1; *Mladá fronta*, roč. 6, č. 127 (1. 6. 1950), s. 5–6; *Práce*, roč. 6, č. 128 (2. 6. 1950), s. 3–4; *Lidová demokracie*, roč. 6, č. 130 (4. 6. 1950), s. 4–5; *Lidové noviny*, roč. 58, č. 130 (4. 6. 1950), s. 1; *Mladá fronta*, roč. 6, č. 130 (4. 6. 1950), s. 5–6; *Vlasta*, roč. 4, č. 24 (15. 6. 1950), s. 2; *Vlasta*, roč. 4, č. 25 (22. 6. 1950), s. 10; *Rudé právo*, roč. 30, č. 135 (8. 6. 1950), s. 5; *Rudé právo*, roč. 30, č. 136 (9. 6. 1950), s. 5; *Svoboda – týdeník KSČ na Kladensku*, roč. 54, č. 24 (17. 6. 1950), s. 1.

spiknutí reakčních ztroskotanců proti republice zneškodněno, Špiónka Horáková doznává své činy proti republice a míru, Zbytky rozdrce- né reakce připravovaly válku proti republice a návrat kapitalistického vykořisťování, Přisluhovači západ- ních imperialistů před státním sou- dem, Zrádci bez masky, Agentům amerického imperialismu strženy masky, Zrádci lidu, Práci odpovídají naše ženy rozvratníkům, V tisících resolucích žádá náš lid: Necht špi- oni, zločinci a velezrádci jsou přísně a spravedlivě potrestáni!, Nesmírné opovržení našeho lidu stíhá zrádce, Schvalujeme přísné rozsudky a svoji práci dobijeme reakci.

Přestože jednotlivé články a ko- mentáře se sobě podobají a použi- vají téměř shodný slovník, sché- mata a klišé (např. *prisluhovači zrádné emigrace, hyeny toužící po atomové válce, zaprodanci vlastního národa, velezrádci, kteří si přejí vrhnout pracující lid do bídy* apod.), jsou mezi nimi rozdíly. V hutné zkratce je snad možno říci, že *Rudé právo*, tiskový orgán KSČ (rozmě- rově největší a také vycházející v největším nákladu), asi nejví- ce hrálo na strunu nejnižších lid- ských pudů (vyvolávání atmosfé- ry závisti barvitým popisováním platů a luxusu, v jakém údajně žili obvinění, kterým šlo jen o jejich návrat ke „korytům“, pohrdání vzděláním, tím že dává do kontra- stu „morální profil a záměry“ sou- zených intelektuálů s charaktery „ryzích prostých dělnických otců a matek“ apod.). *Mladá fronta* se zase logicky více obrací k mláde- ži, která buduje „světél zítřky“ na nejrůznějších stavbách, zatímco skupina „velezrádců a rozvratní- ků“ kula pikle, jak by jim šťastnou budoucnost překazila. K tomu se novinářům výborně hodila sku-

tečnost, že konání procesu se čas- tečně krylo s celostátním sjezdem Československého svazu mláde- že.⁷² Ve svém projevu k mládežní- kům referoval o procesu i Klement Gottwald. *Svobodné slovo* – tiskový orgán Československé strany so- cialistické, tedy údajné nástupky- ně Československé strany národ- ně socialistické, jejíž významnou členkou byla i „hlava spiknutí“ Mi- lada Horáková, zase jako by chtělo především demonstrovat, že nová strana je již úplně očištěna od po- dobných „vyvrhelů“. *Lidové noviny* – list Svazu československých spi- sovatelů, se pak snažily vnést do svých článků umělecké prvky a ta- ké se v nich asi nejvíce objevovalo demagogické přirovnávání obža- lovaných ke kolaborantům a na- cistům – pro představu uvedme některé titulky:⁷³ *Lidé, kteří ztratili důvod bytí, Mnichované v druhém vydání, Führeři, specialisté a otro- ci*. Otiskují zamyšlení literátů, di- vadelníků, ale také básně o proces- su. Dokonce zavedly pravidelnou rubriku *Před soudem lidu*, ve které se k procesu vyjadřovali vedle re- daktorů listu a takzvaných dělnic- kých dopisovatelů také spisova- telé. V *Lidových novinách* dali ve svých komentářích najevo svoje nejhlubší opovržení nad Miladou Horákovou a dalšími obžalovaný- mi např. literáti Jan Drda, Jiří Ma- rek, Jan Pilař, Alena Bernášková, z divadelníků např. členka čino- hry Národního divadla Eva Vrch- lická nebo ředitel Státního divadla v Brně Aleš Podhorský.

Týdeník *Vlasta*, jehož před- chůdkyní byl časopis *Rada žen*, do kterého přispívala i dr. Milada Ho- ráková, proces také okomentoval. Celá záležitost je v tomto případě o to smutnější, že všechny tři ženy stojící před Státním soudem byly

Milada Horáková a spol.

Kladivo a pero měla ve znaku svém jejich strana. Avšak tahle smečka celá k jiným cílům byla hnána: Kladivem se hotovili rozbít naši republiku, perem nečistě své síly upsali v žold pistolníků. Na špatnou kdo kartu sází, do vlastní se řítí zkázy, Pozdě se pak tomu diví. Kladivem lid zdrtil zradu, perem bandě desperatů podepsal trest spravedlivý.

Dikobraz, 1950, roč. 6, č. 25, s. 6.

K procesu Horáková a spol.

V ČSR, pánové, věc je jistá: „Svobodu“ nemá tu kapitalista.

Tu jejich „svobodu“, jejich „práci“, měli nám přinést ESESÁCI!

Dikobraz, 1950, roč. 6, č. 25, s. 8.

dlouhé roky velmi aktivní v žen- ském hnutí a většina redaktorek časopisu, který je teď hanobil, je musela osobně dobře znát. Snad ze studu je zde nejrozsáhlejší člá- nek věnovaný procesu podepsán jen šifrou.⁷⁴ *Dikobraz* reagoval na proces několika „básněmi“ a kari- katurami.

Jak už bylo řečeno, není možné

⁷²⁾ Sjezd ČSM byl v Praze slavnostně zahájen 7. 6. 1950.

⁷³⁾ *Lidové noviny*, roč. 58, č. 129 (4. 6. 1950), s. 5; *Lidové noviny*, roč. 58, č. 129 (4. 6. 1950), s. 5; *Lidové noviny*, roč. 58, č. 133 (8. 6. 1950), s. 6.

⁷⁴⁾ Zrádci lidu (šifra V. U.), *Vlasta*, 1950, roč. 4, č. 24 (15. 6.), s. 2.

v rozsahu tohoto článku zpracovat tiskovou kampaň vyčerpávajícím způsobem. Pro shrnutí jen dodejme, že zprávy a komentáře týkající se procesu plnily po celou dobu jeho konání většinu stránek československých deníků.

Ve stručnosti se zmiňme ještě o některých speciálních publikacích věnujících se procesu, které vyšly krátce po jeho skončení. Den před popravami, 26. června 1950, bylo vytištěno třetí číslo tzv. materiálu pro osobní agitaci. Tyto brožurky kapesního formátu s názvem

Říkáme lidem pravdu sestavovalo a do všech okresů distribuovalo kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ. Červnové číslo dostalo podtitul *Odhalujeme hnusnou tvář reakce* a v rámci jednotlivých kapitol (*I. Obnovení kapitalistického vykořisťování, II. Zločinné metody reakce, III. Galerie velezrádců*) v něm byl agitátorům KSČ poskytnut návod, jak „správně“ vyhodnotit proces. Mimo jiné jsou nabádáni: *Budeme se svými spoluzaměstnanci a sousedy v závodech, na vesnici i ve městě hovořit o poučení*

z procesu s 13 velezrádci a vyzvědači, o zvýšení bdělosti a ostráživosti.⁷⁵ Brožura byla vytištěna v nákladu 300 tisíc kusů. V červnu byla vydána také publikace *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci* – dnes stručně označovaná jako tzv. šedá kniha. Měla vzbudit zdání, že jde o doslovný přepis celého soudního líčení,⁷⁶ ale jak bylo nedávno na základě porovnání stenozáznamů, filmových záznamů a rozhlasových nahrávek z procesu zjištěno, je v ní mnoho výroků, které u soudu zazněly, pozměněno či zcela vypuštěno.⁷⁷ Knihu vydalo ministerstvo spravedlnosti v červnu 1950 v nákladu 140 tisíc výtisků.⁷⁸

V červenci pak vyšel knižně projev ministra spravedlnosti JUDr. Štefana Raisa, který pronesl v Národním shromáždění 11. července 1950. Publikace dostala název *Ve jménu republiky za socialismus a mír*. Nemáme prostor zde dlouze popisovat, o čem ministr hovořil, ale i z názvů jednotlivých kapitol si lze udělat obrázek: *Poučení z procesu s vedením záškodnického spiknutí proti republice, Socialistická zákonnost, Sovětský svaz nám pomáhá, Bojujeme za nového člověka...*⁷⁹

Na samý závěr této kapitoly nelze nezmínit hru Emila Františka Buriana *Pařeniště*.⁸⁰ Jak jsme uvedli výše, Alexej Čepička už v březnu 1950 prohlásil, že ministerstvo spravedlnosti vyzve umělce, aby se zapojili do propagačně výchovné práce a vytvořili díla,

Ministr spravedlnosti Štefan Rais hovoří v Národním shromáždění 11. července 1950 o procesu s Miladou Horákovou. Jeho řeč byla později publikována knižně.

Zdroj: ČTK/Jirů Čestmír

⁷⁵ *Říkáme lidem pravdu*. Materiál pro osobní agitaci, č. 3, Kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha červen 1950, s. 3.

⁷⁶ NA, f. 100/35, sv. 56, a. j. 1177, l. 107; závěrečná zpráva o procesech: *Ministerstvo spravedlnosti vydalo dokumentární brožuru o průběhu hlavního líčení*. [...] *Pronikla do nejširších vrstev obyvatelstva a jistě přispěla ke zvýšení bdělosti a ostráživosti pracujících*.

⁷⁷ Na tyto odlišnosti upozornil ve svém článku např. BLAŽEK, Petr: *Rekonstrukce (Prameny k procesu s Miladou Horákovou a jejími druhy)*. In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 4, ABS MV, Praha 2006, s. 199–219.

⁷⁸ *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci*. Ministerstvo spravedlnosti – Orbis, Praha 1950. Podobným způsobem a ve stejné grafické úpravě vydalo ministerstvo spravedlnosti knihy i o dalších politických procesech: např. *Proces proti vatikánským agentům v Československu. Biskup Zela a společníci* (vyd. v prosinci 1950), *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským* (vyd. v lednu 1953), žádná však nevyšla v tak obrovském nákladu jako ta o procesu s JUDr. Miladou Horákovou.

⁷⁹ RAIS, Štefan: *Ve jménu republiky za socialismus a mír*. Ministerstvo spravedlnosti – Orbis, Praha 1950.

⁸⁰ BURIAN, Emil František: *Pařeniště. Hra o věrnosti a zradě o šesti obrazech a epilogu*. Praha, rok neuveden.

Některé postavy ze hry E. F. Buriana „Pařeniště“ nápadně připomínaly obžalované z procesu s Miladou Horákovou již svým zevnějškem.
Zdroj: LA PNP

kteřá přesvědčí masy o správnosti jednání komunistů a vyvolají u „pracujícího lidu“ pobouření tím, že v nich bude zobrazeno, jakým způsobem proti němu pracuje „reakce“. A tehdy také dodal, že se mu sám hlásí E. F. Burian. Ten během prázdnin 1950 napsal divadelní hru, již pohotově zareagoval na proces s JUDr. Miladou Horákovou a dalšími obviněnými. Představení, které sám režíroval, mělo premiéru v jeho divadle Na poříčí 15. září 1950. Jak píše divadelní teoretička Eva Šormová, která okol-

nosti vzniku hry i ji samotnou rozebrala v *Divadelní revue*,⁸¹ všichni tehdejší recenzenti poukázali na souvislost s procesem (ostatně sám E. F. Burian písemnou podobu hry opatřil úvodem s citacemi z tzv. šedé knihy)⁸² a všem divákům bylo jasné, že v jedné z postav, dr. Pavlu Fiedlerovi, je zobrazen „zrádce“ Závíš Kalandra.

ŽÁDOSTI O MILOST

Vynesení rozsudku vyvolalo ve světě vlnu protestů. Nejvíce telegramů žádajících českosloven-

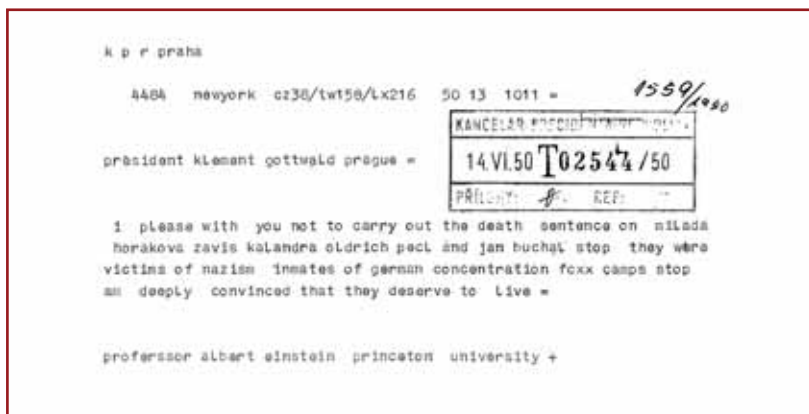
ského prezidenta, aby zrušil tresty smrti, přišlo z Norska a USA. Všeobecně je známo, že svůj protest zaslal Albert Einstein, a to jak prezidentu Gottwaldovi, tak předsedovi vlády Zápotockému: *Prosím Vás o nevykonání rozsudku vyneseného nad Miladou Horákovou, Závíšem Kalandrou, Oldřichem Peclm a Janem Buchalem. Byli oběti nacismu, vězňové německých koncentračních táborů. Jsem hluboce přesvědčen, že si zaslouží žít.*⁸³

Proti rozsudkům však protestovalo mnoho dalších osobnos-

⁸¹) ŠORMOVÁ, Eva: E. F. Burian: Pařeniště. *Divadelní revue*, 1993, č. 2, s. 40-52 (Pařeniště – dobové ohlasy s. 71-78). K tématu dále např. ŠAMAL, Petr: *Smrt talentovaného marxisty*. Záhady českých dějin. Reader's Digest Výběr, Praha 2005, s. 302-307.

⁸²) BURIAN, E. F.: *Pařeniště*, s. 1: *Před pracujícími celé naší republiky probíhal proces s nepřáteli lidu, které únorový vítr zavál do nenávratna, s představiteli třídy, která prohrála boj na otevřené scéně a nyní se vrací už ne jako politická síla, ale jako zločinné podsvětí, které připravuje nový Mnichov a válku proti vlastnímu lidu.*

⁸³) AKPR; telegram A. Einsteina (překlad KPR).

Jedna z nejvýznamnějších osobností, která požádala Klementa Gottwalda o udělení milosti pro Miladu Horákovou a další tři odsouzené k trestu smrti, byl fyzik Albert Einstein. Zdroj: AKPR

tí z oblasti politiky, vědy i umění a také řada organizací a spolků. Jmenujme alespoň některé: bývalí holandsí političtí vězni z doby nacistické okupace Gottwaldovi napsali: *Většina odsouzených byla našimi kamarády v koncentračních táborech za Hitlerovy vlády. Nemohli jsme tušit, že budou muset vytrpět tuto zkoušku pod komunistickou vládou,*⁸⁴ dále se ozvalo např. třináct norských mírových organizací, profesori historie z Harvardu, spolek norských žen vězněných nacisty, 94 amerických ženských organizací, které hlavě našeho státu telegrafovaly, že *znají lidumilnou práci Milady Horákové, Františky Zeminové a Antonie Kleinerové a jsou dotčeny rozsudky.*⁸⁵ Vedle nich také Mezinárodní organizace pro lidská práva, představitelky norského ženského hnutí, norských odborových organizací i tamní dělnické strany. Předseda holandské sociálně demokratické strany vnesl důrazný protest *proti nelidským rozsudkům smrti a nucený[m] prac[ím] nad demo-*

*kratickými socialisty [...]. Považuje za ostudu diktátorského systému v Československu, že odbojoví bojovníci proti Hitlerovi, jejichž zdraví právě v nacistických koncentracích bylo podkopáno, jsou okradeni o život a svobodu, poněvadž byli jako demokratičtí socialisté věrní svobodě.*⁸⁶

Téměř ve všech telegramech adresovaných Gottwaldovi je apelováno na lidskost a poukázováno na utrpení, kterým si odsouzení prošli za nacistické okupace. O tom, kdo všechno ve světě apeloval na Gottwalda, se mohli Čechoslováci dozvědět pouze, pokud se jim podařilo zachytit vysílání zahraničního rozhlasu. Ten přinášel komentáře k procesu a ohrazoval se proti článkům v československém tisku. Komentoval například rezoluce pracujících uveřejňované v novinách: *Svět je si dobře vědom, že průměrnému občanu za dnešní situace v ČSR není možno odepřít podpis nebo souhlas s takovými resolucemi. Nikdo nepochybuje, že většina těch, kdo podpisy dávají,*

*ve skutečnosti tak činí s odporem. Nejen proto, že nemohou souhlasit s dnešním režimem, nýbrž také z vrozené slušnosti a z odporu proti takovým zásahům ulice do soudního řízení. Avšak ti, kdo skutečně se staví za podobné resoluce a kdo je od druhých vynucují, si zaslужují, aby jejich jména nebyla zapomenuta. Snad již proto, že zanedlouho leckdo z nich bude podobným způsobem stát před podobným tzv. soudem a jini budou opět žádat, aby jim tribunál vyměřil spravedlivou a tvrdou odplatu, třeba jen za to, že se uchýlili od linie, kterou právě v onu dobu Moskva bude mít předepsánu.*⁸⁷ Odkazoval také k době nacistické okupace: *Ti však, co této nové cizí tyranii ochotně posluhují – třeba jako tzv. soudci, prokurátoři nebo jen dozorcí věznic – měli by se občas porozhlédnout po pankrácké soudní síni a po pankrácké trestnici a měli by si uvědomit, za jak krátkou dobu se tu situace v posledních pár letech změnila a jak často se stávalo, že nakonec v téže soudní síni a na dvoře této trestnice skládali účet ze svých ukrutných skutků ti, kdož krátce před tím chodili po Pankráci i jinde ve vysokých botách a předčítali rozsudky smrti.*⁸⁸ Ale z Hlasu Ameriky nebo BBC se mohli dozvědět také informace o těch, kdo proti rozsudkům smrti protestovali – například o francouzském básníkovi a spisovateli Paulu Claudelovi.

Popravou Milady Horákové byli šokováni Winston Churchill, Eleonor Rooseveltová, arcibiskup z Canterbury... Jejich vyjádření obsahuje sborník vydaný k 10. výročí justiční vraždy, který vydala Rada svobodného Československa.⁸⁹

⁸⁴ *Tamtéž*; telegram Holandského spolku bývalých politických vězňů (překlad KPR).

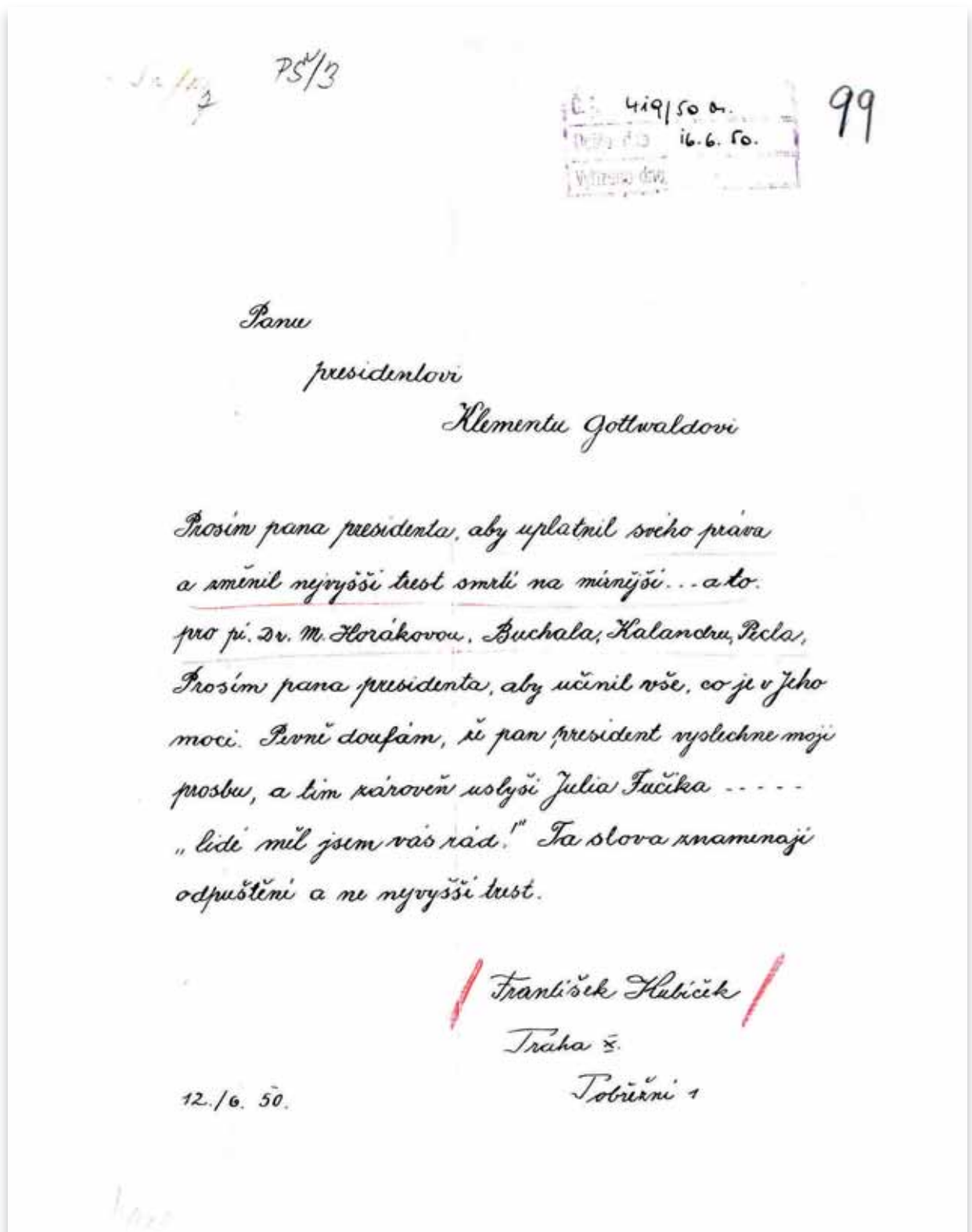
⁸⁵ *Tamtéž*; telegram Panamerického sdružení 94 ženských organizací (překlad KPR).

⁸⁶ *Tamtéž*; telegram holandské Strany práce (překlad KPR).

⁸⁷ NA, f. Ministerstvo vnitra – monitor 1950, k. 213; Hlas Ameriky, 8. 6. 1950.

⁸⁸ *Tamtéž*; 9. 6. 1950.

⁸⁹ *Milada Horáková – K 10. výročí její popravě*. Rada svobodného Československa, Washington 1960.

Jeden z dopisů marně žádajícího prezidenta Klementa Gottwalda o milost pro odsouzené.

Zdroj: ABS

V „HLEDÁČKU“ STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

Občané,⁹⁰ kteří našli odvahu požádat prezidenta republiky, aby použil svého práva a zmírnil rozsudky smrti, se záhy dostali do centra pozornosti Státní bezpečnosti. V Archivu bezpečnostních složek se dochovaly originály některých dopisů a také hodnocení jejich pisatelů sestavená na základě hlášení informátorů Státní bezpečnosti v místě jejich bydliště.

Mezi těmito statečnými, dnes však již naprosto zapomenutými, lidmi se objevuje jedno jméno, které česká veřejnost dobře zná, a to díky románu Ilony Borské *Doktorka z domu Trubačů*⁹¹ – MUDr. Vlasty Kálalové. Tato žena se za první republiky jako mladičká lékařka vydala do Bagdádu, kde založila a pak sedm let úspěšně vedla československou nemocnici. V její práci jí tehdy morálně i finančně podpořil prezident T. G. Masaryk. Nacistickou okupaci prožila v rodiných jihočeských Bernarticích, kde jí v poslední den války ustupující Němci zastřelili muže i obě děti. A ona nyní pod dojmem svých životních zkušeností píše prezidentu Gottwaldovi, aby nepodepsal rozsudky smrti: *Ale za jejich smrt bychom byli zodpovědní my druzí před svým svědomím – Vy, pane presidente, stejně jako já, poslední občanka lidového státu. A já jsem přesvědčena, že člověk, usilující o to, aby jednal vždy lidsky, ne-*

*může ani v otázkách státních chtít napodobit starou, otrokářskou, zvířecí, nelidskou společnost. Mně zastřelili Němci muže a obě děti – 19letého syna a 14letou dceru. Promyslela jsem tudíž a prožila do základu problém násilné smrti.*⁹²

O prošetření její osoby, stejně jako dalších pisatelů žádostí o milost pro odsouzení k smrti, požádal zástupce ministra spravedlnosti JUDr. Karel Klos⁹³ náměstka ministra národní bezpečnosti a faktického šéfa Státní bezpečnosti Osvalda Závodského. V případě doktorky Kálalové vypadal „vlastní názor orgána“ utvořený na základě zpráv pěti informátorů, „vesměs tříděně uvědomělých soudruhů“, taktó: *Kálalová je žena, které by se měla věnovat občas pozornost. Přestože dělá dojem, že souhlasí s lid. dem. zřízením a s KSČ, a snaží se jíti druhým příkladem, její styky jsou pro ni nepříznivé. Za její přílišnou humanitou vzhledem k jejímu vzdělání a znalosti světa, by se mohly skrývat i protistátní, možno říci velké věci. Ale uvážíme-li, kdyby byla zpravodajsky instruována, věděla by předem, než intervenovala za takovou zrádkyni, jako je Horáková, [že] bude mít o ni StB zájem, ovšem i tento její způsob může být zástěrka. Ať jest tomu jakkoliv, jest pro náš lid. dem. režim nebezpečná.*⁹⁴

Dodejme, že to nebylo naposledy, co se doktorka Kálalová zastala komunistickým režimem perzekvovaných lidí, napsala například

petici proti zatčení svého souseda z Bernartic, Rudolfa Krzáka, který za války působil jako instruktor československých parašutistů v Anglii.

Kampaň provázející proces s dr. Miladou Horákovou byla jednou z „nejbombastičtějších“ propagandistických akcí komunistického režimu. Jejím cílem bylo dát jasně najevo, jak komunisté naloží se svými odpůrci, a že s trestem smrti nezaváhají ani v případě ženy, navíc matky nedospělého dítěte.

Jestliže v době procesu i těsně po jeho skončení plnily články o něm většinu novinových stránek, o samotných popravách bylo dovoleno publikovat jen kratičkou noticku. Několikařádková zprávička ČTK se v denících objevila den po jejich vykonání, 28. července 1950: *Rozsudek státního soudu v Praze z 8. června t. r. potvrzený rozsudkem Nejvyššího soudu z 24. června t. r., jimiž byli Milada Horáková, Jan Buchal, Oldřich Pecl a Závaš Kalandra odsouzeni pro zločiny velezrady a vyzvědačství k trestu smrti, byl vykonán.*⁹⁵ Nenápadně se „krčila“ mezi zprávami o tom, že začaly žně a do oběhu byly dány nové desetikoruny. O posledních slovech, která odsouzení pronesli na šibenici, v ní samozřejmě nebyla ani zmínka.⁹⁶ A jako mrazivá ironie vyhlíží název sloupku, který v den poprav přineslo na titulní straně

⁹⁰ V ABS se dochovaly posudky StB na pisatele dopisů žádajících milost pro odsouzené k trestu smrti: Eduarda Skláře (dělníka z Vítkovických železáren), MUDr. Vlastu Kálalovou (lékařku), Štěpánku Hrubou (posluhovačku), Františka Kubička (jeho totožnost nebyla zjištěna) a Anastazii Kracmanovou (pomocnou dělnici). ABS, f. 310, sign. 91-1, l. 113-127; posudky Státní bezpečnosti zasláné ministerstvu spravedlnosti dne 14. 7. 1950.

⁹¹ Poprvé vyšel v roce 1978 a od té doby ještě šestkrát (naposledy v roce 2006).

⁹² *Státní okresní archiv (SOKA) Písek, f. Rodinný archiv Di Lotti, sign. 148; žádost o milost pro odsouzené v procesu s dr. Miladou Horákovou z 9. 6. 1950, adresovaná prezidentu Klementu Gottwaldovi. Originál dopisu MUDr. Vlasty Kálalové z ABS před mnoha lety za záhadných okolností zmizel, ale jeho kopie byla nalezena v SOKA v Písku.*

⁹³ ABS, f. 310, sign. 91-1, l. 95; dopis zástupce ministra spravedlnosti K. Klose náměstku ministra národní bezpečnosti z 30. 6. 1950. Ministerstvu spravedlnosti předala dopisy Kancelář prezidenta republiky.

⁹⁴ *Tamtéž*, l. 122

⁹⁵ Např. *Svobodné slovo*, roč. 6, č. 150 (28. 6. 1950), s. 2.

⁹⁶ Jan Buchal zvolal: *At žije svobodné Masarykovo a Benešovo Československo! Slova Milady Horákové: Padám, padám, tento boj jsem prohrála, odcházím čestně. Miluji tuto zem, miluji tento lid, budujte mu blahobyť. Odcházím bez nenávisti k vám. Přejí vám to, přejí vám to...* KAPLAN, Karel: *Největší politický proces. „M. Horáková a spol.“*, s. 165.

Svobodné slovo, tiskový orgán Československé strany socialistické, poučovací „pokračovatelky“ Čes-

koslovenské strany národně socialistické, jejíž významnou členkou byla i JUDr. Milada Horáková:

Větší ochrana žen.⁹⁷ Vedle něj se z fotografie „otcovsky“ usmívá J. V. Stalin.

Státní soud na Pankráci, 8. června 1950 – vynesení rozsudku.

Zdroj: ČTK/Novák Rostislav

Proces s JUDr. Miladou Horákovou a spol. se konal ve dnech 31. 5.–8. 6. 1950 na Pankráci. Před Státním soudem stálo celkem 13 obviněných, kteří měli ztělesňovat všechny možné i nemožné odpůrce komunistického režimu v Československu. Na lavici obžalovaných tak zasedla pestrá názorová skupina od pravověrných katolíků přes přesvědčené socialisty až po levicové radikály.

Vynesené tresty:

Milada Horáková (trest smrti), Jan Buchal (trest smrti), Záváš Kalandra (trest smrti), Oldřich Pecl (trest smrti), Josef Nestával (doživotí), Antonie Kleinerová (doživotí), Jiří Hejda (doživotí), František Přeučil (doživotí), Bedřich Hostička (28 let), deněk Peška (25 let), Jiří Křížek (22 let), Františka Zemínová (20 let), Vojtěch Dundr (15 let)

Článek o kampani, jejímž hlavním aktérem byla mandelinka bramborová neboli „americký brouk“, přineseme v dalším čísle.

⁹⁷⁾ PÁTKOVÁ, Božena: Větší ochrana žen. *Svobodné slovo*, roč. 6, č. 149 (27. 6. 1950), s. 1.